

**Актуальні напрями удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів
ДНЗ: соціальне замовлення сьогодення**

У статті розглянуто актуальний аспект удосконалення фахової підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта» засобами викладання української етнопедагогіки. Запропоновано окремі підходи до трактування актуальних принципів виховання дітей на тлі соціального замовлення сучасного суспільства.

Ключові слова: *культурна спадщина, магічно-ритуальний досвід, виховні заповіді, педагогічна культура, народний педагогічний досвід.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Донаукові погляди українців на виховання дитини – це гіпотетичні конструкти, за допомогою яких ми можемо відобразити первені етнопедагогіки, які створили праукраїнці з перебігом часу від родових громад до державних утворень. Теоретико-методологічний контекст дослідження етнопедагогіки повинен ґрунтуватися на ретельному відборі і всебічному аналізі джерел. Вивчення етнопедагогічної спадщини передбачає з'ясування основних ідей народної педагогічної мудрості як сукупності життєвих уявлень і практичного досвіду формування середовища, в якому відбувається становлення особистості у дитячому віці.

Формулювання цілей статті... Етнопедагогічний аспект дослідження цього питання убачаємо у висвітленні здобутків, нагромаджених загальнолюською культурою та національною традицією, що і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу... Слово «виховання» в українців є похідним від кореня «ховати». Отож його тлумачення має двояку природу. З одного боку, «виховати» – це заховати (уберегти) від небезпеки, смерті, хвороби, «лихих очей», поганих впливів, з іншого – «виховати» – це виявити, розкрити приховане, вивести «в люди». Дитина в цьому контексті могла розглядатись як «схована» від світу, прихованими були і її потенційні здібності. Виховуючись, вона ставала помітною, отримувала свою роль у соціумі, суспільстві. Це тлумачення дещо перегукується з тим місцем Нового Заповіту, коли Христос зауважує: «Запаливши свічку, не ховають її у посудину, а ставлять на підсвічнику ... Нехай світить світ ваш перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі справи ...».

Згодом термін виховання набув узагальненого змісту, виражаючи процес систематичного впливу на культурний розвиток, формування світогляду, духовного світу й моральної поведінки дітей та молоді, тобто механізму орієнтації та саморегуляції.

У цьому контексті народна педагогіка виступає як сукупність життєвих уявлень і практичного досвіду формування середовища для розвитку особистості дитини, якій притаманне виховання справою й у справі.

Наші пращури самі навчалися десяткам господарських вправ, притч, історій, уміли віддати пошанівок померлому, організувати його похорони; знали вони, що таке добро і краса, приязнь і повага, знали самі і уміли цьому непомітно навчати інших; встигали запам'ятати свою історію і зберегти пам'ять про всіх, хто зробив для них добру справу. Були у всьому тому й розумні, раціональні вимоги чи заборони, була й повага до батьків, до їжі, до тварин, були, звичайно, й нерациональні вимоги, а також забобони та пережитки, як і в інших народів. І в майбутньому, володіючи непогрішним моральним чуттям, народ критично й з пересторогою ставився до педагогічних новацій, відмежовуючи все невідповідне його виховному ідеалу.

Проте, не слід забувати, що праукраїнцям, як і іншим народам доісторичної доби, було властиве ресурсне ставлення до дитини. Навіть за доби Середньовіччя майже всі діти, за виключенням представників королівської родини, використовувались як прислуга як вдома, так і в інших місцях. Середньовічне мистецтво майже до XII ст. не знало образів, пов'язаних із зображенням дитинства: художники були нездатні зображати дітей по-іншому, як зменшених у розмірах дорослих. Проводячи історичну паралель із поглядами на виховання дітей у інших народів, слід враховувати і негативний аспект у вихованні, а саме: звичай приносити дітей у жертву, що існував у ірландських кельтів, у галлів, скандинавів, стародавніх єгиптян, фінікійців, моавітів, євреїв; залишення дітей і створення для цього практичних засобів (у індіанців, римлян); залякування та заборони, негативне покарання як елементи виховання тощо. Та й, власне, в тексті Біблії, ми фактично не знайдемо жодного прикладу, який би вказував на слабкий відтінок емпатії на запити дітей.

Такі факти зовсім не доводять, що батьки в минулому не любили своїх дітей. Але найчастіше ніжність до дитини проявлялась під час сну або смерті, тобто тоді, коли вона нічого не вимагала або вимагала досить мало. Звичайно, це була не любов, а радше емоційна зрілість, що виражалась у потребі дивитися на дитину як на самостійну особистість, а не на частину самих себе.

Необхідність врахування в педагогічній практиці особливостей народного виховання дітей було обґрунтовано у філософських та педагогічних працях ХІХ – початку ХХ ст. К. Ушинський сформулював принцип народності виховання, який стверджував: кожний народ має свій ідеал і намагається відтворити його в окремих особистостях; кожний народ має свою особливу систему виховання, засобами якої намагається досягти цих цілей тощо. Становлення системи народного виховання зумовлено не лише логікою збагачення її внутрішніх компонентів, а й впливом ширшого контексту культури, інституцій соціалізації, етнічного середовища, які є незмінними складовими сучасної повсякденності, й пріоритетом духовної культури.

Народне виховання – серцевина етнопедагогіки українського народу. Ця галузь має власний предмет дослідження, методи, а також специфічні принципи, серед яких основними є такі: єдність людини та природи, етнокультурна спрямованість науково-методичного пошуку; збереження традиційних і створення на цій основі нових культурних цінностей; єдність специфічнонародного і загальнолюдського та ін.

Етнічні цінності народу створюються та засвоюються у процесі суспільної практики, віддзеркалюють рівень його суспільного розвитку. Тому аксіологічний підхід у вихованні подільний із культурологічним. Сутність культурологічного підходу полягає в тому, що культура розглядається як соціально-антропологічне і власне педагогічне явище. Це дає можливість вивчити педагогічну проблематику на загальнокультурному тлі соціуму, забезпечувати вплив процесу виховання у площині інтеграції педагогіки з національною та світовою культурою.

Теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що народне виховання, як і будь-яке соціально-педагогічне культурологічне явище, має зміст, форму і засоби. Під змістом народного виховання слід розуміти систему етномовних знань, переконань, практичних умінь і навичок, якостей і рис особистості, стійких звичок поведінки, якими мають оволодіти вихованці відповідно до поставлених цілей і завдань.

Народне виховання українців здійснювалось у контексті реального культурно-побутового, трудового життя народу, що передбачало передачу новим поколінням емпіричних знань, успадкованих від попередніх поколінь. У виховній практиці українського народу здавна існувала значна кількість різноманітних форм виховання, які складно класифікувати. В основу запропонованої типізації покладено головні засоби виховного впливу: слово, переживання, діяльність, гра. У системі народного виховання праукраїнців реалізуються провідні напрями становлення особистості: турбота про здоров'я і фізичний розвиток дитини, розумове, моральне виховання. До знань, які отримували діти, входили знання про природу (метеорологічні відомості, знання про рельєф місцевості, її флору і фауну, природні багатства тощо) і суспільство (історія предків, відомості про їхнє життя, побут, віру).

Насамперед, важливим у поглядах на виховання дитини є той факт, що наші предки порівнювали дітей із квітами, пташками. Наприклад, куми в селі Прокурава на Гуцульщині й нині виголошують дитині такі побажання: «... Най росте вам дитинка, ек у лузі калинка», «най щечече вам в хаті, ек соловій в кедроваті». У цих побажаннях українців є якась магічна сила, яка оберігає дитину, для чого і використовувалась значна кількість оберегів.

Основою формування етичних поглядів українців, як і у багатьох народів, був досвід сімейного й обцинного виховання, який своїм корінням сягав у первісну епоху. Можна припустити, що в ті часи ще були відсутні спеціальні форми виховання і воно відбувалося в органічній взаємодії дітей з дорослими, в буденних ситуаціях праці, відпочинку, святкування тощо. У результаті посилення розподілу праці й розширення емпіричних знань ускладнювався зміст навчання й виховання дітей, складалися його органічні форми.

Виховання дітей у первісній дородовій общині мало в основному наслідувальний характер: життєвий досвід дитина набувала у процесі безпосереднього спілкування, спостереження. Проте, вже існували певні заборони, що супроводжувалися залякуванням. Старші здебільшого передавали досвід дітям і підліткам. Із їхніх уст діти знайомилися з легендами, казками, бувальщинами, піснями, ритуалами, звичаями.

Поступово виховання стає особливою формою громадської діяльності. Воно мало рівний характер, всі діти і підлітки набували рівноцінних знань, необхідних для самостійного життя.

На основі сфер активності членів громад виокремлюється своєрідний самоопис її членів, так званий канон ідеальної особистості в різноманітних ситуаціях повсякденності, праці й дозвілля. Це образ господаря й господині, батька й матері тощо. Йдеться про цілу низку, множину ідеальних образів члена спільноти, наділених певним чеснотами, до яких людина звертається як

до ідеалу в тих чи інших ситуаціях повсякденності. Застосування зазначених канонічних образів з метою виховання дітей надає їм якості народного виховного ідеалу, забезпечує шляхом застосування належних за змістом та формою виховних засобів достатній рівень соціалізованості дитини в умовах етнічного середовища, в якому постав даний виховний ідеал. У цей період розвитку найбільш примітивної організації суспільства провідна виховна роль (пещення, годування, формування певних рис характеру) належала матері, адже лише зароджувався матріархат. За твердженням відомого історика України І. Шовкопляса, панував груповий шлюб, а отже, батько дитини залишався невідомим. Власне це було основною причиною її первісної ролі у вихованні дітей.

Основа суспільної організації населення на землях України в епоху палеоліту становили роди і племена. Тому діти виховувалися в дусі віри у магічні дії знахарів та волхвів, у поширені серед дорослих людей прикмети і забобони. Пояснення, переконання, заохочення і спонукання – основні методи родинного виховання дітей населення України епохи середнього палеоліту.

На проміжку історії людності епохи пізнього палеоліту на землях України закріпилися уявлення про виховання в сім'ї, традиції виховної діяльності. Важливим фактором розвитку народнопедагогічних уявлень про виховання юного покоління населення України епохи пізнього палеоліту є людська мова і мовлення. Родові мови, говори і групи говорів забезпечили передання первинного досвіду родинного виховання, етнізації і соціалізації дитини в давній сім'ї.

Таким чином, передача магічно-ритуального, мовленнєвого за своїм змістом первісного народнопедагогічного досвіду передбачала розвиток своєрідного типу життєвої компетентності особистості, в структурі якої домінувала ритуально-міфологічна складова, що поєднувалася з певним рівнем необхідної для того часу функціональної (господарської та життєвої) обізнаності.

Родинне виховання дітей відбувалося в контексті життя і потреб сім'ї. З давніх-давен наші пращури розглядали рід як святиню. Тому ці, як і всі інші особливо важливі об'єкти, мали у них своїх божеств-опікунів Рода і Рожаницю – уособлення роду, єдності нащадків одного предка, утвердження необхідності продовження людського роду. Рід мав свої традиції, шанував предків, у цій пошані виховуючи молоде покоління. Тому з повним правом можна стверджувати про зародження в цей час елементів родового гуманізму. В українській міфології чимало слів-термінів, які підкреслюють особливе значення виховної місії матері (Лада, Макош, Богиня Весна, Богиня Зоря, Берегиня тощо).

Населення України степової смуги в V–IV тис. до н.е. мали первісний агрономічний і астрономічний календарі (а отже, систематичні спостереження, результати яких були оформлені такими знаками, що могли передати усю глибину відкриттів, досвіду, аналізу висновків), високий рівень культури, вірувань. Діти залучалися до різноманітної діяльності: ведення домашнього господарства, посиленої участі в основних видах господарського життя, хатніх промислів і ремесел, відправи ритуалів, обрядів, участі у традиційних діях.

Носії трипільської культури розпочинали виховання своїх дітей розповідями про рід, предків, за родовим вогнищем могли сповіщати дітям про світобудову, про богів і небожителів.

Попри залучення до господарських робіт, діти трипільців допомагали дорослим і у виготовленні прикрас, посуду та художніх виробів. Душа дитини народжувалася готовою до спілкування з мистецтвом, і цим природа виявляла турботу про людину: давала їй готовий специфічний інструментарій пізнання світу ще до того, як вона навчиться мислити, говорити, читати і писати.

Поруч з нагромадженням суто естетичного досвіду в такий спосіб, мистецтво відкривало в уяві людини світ ірраціонального, позапредметного і недосяжного, але бажаного і вічного, де активна душа знаходила свій прихисток. Зокрема, народний орнамент виник з життєвих вражень його творців від спілкування з природою, в результаті осмислення цих вражень утілення їх у зримі образи.

Серед стилів в орнаментиці історичного розвитку набув, власне, геометричний. Останній, очевидно, виник внаслідок прагнення передати образи сонця, ріки, зірок, рослини тощо, про що свідчать їхні назви, геометризація форм навколишнього середовища. Український геометричний орнамент, як відомо, визначається гармонійністю та стрункістю. Останній ми зустрічаємо у скіфів – скотарських племен на території України. Слід згадати археологічні знахідки із Куль-Обського кургану, де дуже ретельно показане мереживне шитво на скіфському вбранні (жупанах та штанах). Так, наприклад, при змалюванні вужа використовували зигзагувату лінію, хвилі передавали за допомогою «ялинки», журавля на даху хати – замінювала свастика.

Сусідство давніх слов'ян зі скіфо-сарматськими племенами, очевидно, сприяло засвоєнню слов'янами технічних прийомів обробки дерева – виготовлення за допомогою клинів дощок і їх фальцювання, впровадження у художнє оздоблення дерев'яних виробів плоского й об'ємного різьблення та розписів у поліхроленому стилі. Деякі орнаментальні мотиви і декоративне

зображення (священне дерево з оленями, зображення великої богині з кінями та птахами, вершники, тощо) також проникли в давньослов'янське мистецтво із сарматської культури, дійшовши навіть до наших днів.

Історичні та етнографічні джерела свідчать про те, що вишиті рушники, скатертини підвішували в язичницькі часи на деревах, молитовниках. Пам'ятки вишивок X–XIII ст. засвідчують високий рівень орнаментальних композицій вишивок з антропоморфними, зооморфними і рослинними геометризваними мотивами. Уже в цей період можна говорити про два напрями вишивання – орнаментальне і сюжетне. У вишивці своєрідними засобами передається прагнення людини возвеличити те, що її оточує, чим вона живе. Це рослинний світ, земля, небо – усе те прекрасне, що створене працею людини і передане у вишивці образною мовою узагальнення, знакування, що зберігається як вселюдська пам'ять про історію, землю, природу.

Протягом усієї історії українського народу народне мистецтво відображало його смаки й уподобання, поняття про красу, морально-етичні норми. Життя як трипільців, так і давніх слов'ян було тісно пов'язане з природою, але вони ніколи її не копіювали. Перші народні умільці черпали в цьому надглибинному джерелі образи, творчо втілювали їх у художніх творах. Давні люди обожнювали природу та її явища, не розуміючи їхніх законів. Саме цим можна пояснити наявність у творах народного мистецтва казкових квітів, фантастичних звірів і птахів, які часто стилізувались. У них поєдналися реальність і міф, відобразилися міфологічні вірування в добрі і злі сили, уявлення наших митців про будову Всесвіту. Воно не просто відображало сутність і реальну дійсність даної етнографічної групи, а, згідно з віруваннями, ставало на захист благополуччя родини від злих сил, оберігало оселю від лиха. Усе це закодовано в системі орнаментальних знаків – символів.

Про спорідненість краси і добра говорить навіть поняття «моральна краса». Щире подвижництво, смерть за волю чи відвага – усе це краса моральна, що сприймалася не стільки розумом, скільки серцем. До практики виховання наших пращурів належать і такі поняття, як людська гідність, колективізм. Свідченням цьому є описи чужоземців. Наприклад, знавець східної Європи, арабський письменник X ст. н. е. Ібрагім-ібн-Якуб зазначав: «Слов'яни люди сміливі, здатні до боротьби, коли б не незгоди серед їх численних і порозкиданих племен, то з їх силами не міг би зрівнятися ні один народ світу». М. Грушевський, досліджуючи праці античних істориків, зокрема їх розповіді про устрій і побут антів, виокремлює такий факт: «... Самі потрапляють в неволю тільки на чужині. На батьківщині ант не міг бути рабом».

Розвиток фізичного виховання дітей у праукраїнських племенах також, на нашу думку, слід розглядати у контексті етноісторичного та етнокультурного процесів становлення народу загалом. З історії відомо, що часті військові конфлікти були притаманні багатьом народам і племенам Європи. Тому з найдавніших часів «педагогічний процес» спрямовувався на розвиток якостей, необхідних у військовій справі, а також задля того, щоб вижити.

За свідченням Нестора-літописця, «усі племена мали ж свої звичаї, і закони предків своїх, і заповіти, кожне – свій норів» [6, с.21]. Поширення традицій окремого, наприклад полянського, домінуючого східнослов'янського об'єднання на весь племінний масив був, на думку багатьох науковців, малоімовірним. За словами Л.Залізняка, «нерідко зводився до збору данини підкорених племен» [5, с.57]. На жаль, у зв'язку із недостатньою кількістю джерел важко встановити відмінності військово-фізичної підготовки окремих східнослов'янських об'єднань. Але факт бунту деревлян проти князя Ігоря підтверджує наявність внутрішніх міжплемінних конфліктів, які могли бути частими в житті східних слов'ян. На думку Л.Куна, у зв'язку з піднесенням ролі й завдань фізичної підготовки, їх елементи були включені у «форми підготовки вступу у зрілий вік, а саме в її заключний етап – обряд посвячення». Тому, ймовірно, вже в цей час почали зароджуватись і початкові форми виховної діяльності.

Значну культурну спадщину має сарматсько-скіфський період історії України. Зокрема, її військові елементи знаходимо ще в період Давньоруської держави, наприклад, так званий звіриний стиль скіфського мистецтва тощо. Певний час частина слов'ян межувала або входила до складу ранньодержавного утворення – Великої Скіфії, яку заселяли численні народи, етнічно не споріднені з нею. «Як і раніше, лісостепове межиріччя Дніпра і Дністра заселяли численні племена, генетично пов'язані з населенням Чорноліської доби. За мовою це були праслов'яни» [2, с.336]. Так, з історичних джерел довідуємося, що «сколотські [сарматські – Авт.] дівчата дуже часто боролися з чоловіками, а щоб вийти заміж, кожна із них мусила вбити хоча б одного ворога» [4, с.24-32]. Отже, цілком ймовірно, що сколотські дівчата брали участь в ініціаціях. Відомо, що юнаки-сколоти могли одружуватись лише після традиційного «посвячення» в члени племені, пройшовши перед тим певне випробування.

Задля виховання молоді, передачі тонкощів досвіду у середовищі первісних праукраїнських племен починають створюватись військові союзи, у межах яких організовувалися спеціальні

бойові табори – «лісові школи», де відбувалися ініціації. Як зазначив Л.Залізняк, ці утворення й пов'язані з ними ритуали та вірування простежуються у розвитку багатьох індоєвропейських народів, зокрема і в слов'ян. На його думку, «провідну роль у міфології чоловічих союзів відігравав образ воїна-вовка». Тобто всі члени союзу вважалися «вовками», а ініціація молоді полягала у засвоєнні певних особливостей поведінки вовків [5, с.57]. У цьому контексті доцільно згадати свідчення Геродота про ще одне праслов'янське плем'я – неврів, члени якого «кожного року на кілька днів перетворюються на вовків, а потім знову приймають людську подобу» [3, с.60]. Можливо, що у ці дні неври нападали на своїх суперників задля грабунку. Особливо цікавим для нас є те, що доволі схожі форми фізичної підготовки молоді, традиції та ритуали збереглися на Поліссі майже до ХХ ст.

Римський історик Тацит у своїй праці «Германія», переповідаючи про слов'янську спільноту венедів, зазначив, що на противагу сарматам, які проводили своє життя або на возі, або на коні, вони пересувалися пішки, причому з великою швидкістю; вони мали «превагу у тренуванні й швидкості піхоти, а на озброєнні – великі щити» [1, с.236-244]. Втім, не слід ідеалізувати військові навички та вміння давніх слов'ян. З оповідей візантійського імператора VII ст. н. е. Маврикія дізнаємося, що до бою слов'яни йшли спершу неупорядкованою громадою: «Вони не знають бойового ладу, ні не вміють вести боротьби впорядкованими лавами». Інший візантійський історик Прокопій (VI ст.) змальовує слабке озброєння слов'ян: «... Деякі з них не мають ні сорочки, ні плаща, а тільки в коротких штаних ідуть битися з ворогами». Як зазначає український історик І.Крип'якевич, давнім слов'янам був невідомий меч, а перейняли його ймовірно від готів.

Отже, фізична підготовка давніх слов'ян, як елемент племінного виховання, формувалася на основі власних, самобутніх традицій і під впливом культурного фактора інших народів.

Передача магічно-ритуального за своїм змістом первісного народнопедагогічного досвіду передбачала розвиток своєрідного типу життєвої компетентності особистості, в структурі якої домінувала ритуально-міфологічна складова, яка поєднувалася з певним рівнем необхідної для того часу функціональної (господарської та життєвої) обізнаності. В середині родової громади зароджуються елементи родового гуманізму. В основі формування етичних поглядів українців, як і у багатьох народів, лежав досвід сімейного й громадського виховання, який своїм корінням сягав у первісну епоху.

Проведені дослідження джерел про донанукові погляди на виховання українці, дозволяють зробити висновок, що у народній виховній практиці обов'язковим було залучення дитини з раннього віку до різних видів діяльності (трудової, ігрової, художньо-мистецької) разом з дорослими. Спочатку рід, община, а пізніше і сім'я, на рівні з громадою вважалися основними вихователями дитини. Вони несли відповідальність за якість виховання перед громадою. Родові та племінні заповіді, а також заборони, поєднані з уявленнями про досконалу особистість, поклали початок формуванню змісту, форм і засобів етнопедагогіки українського народу. Родова кровноспорідненість, поділ на своїх та чужих, обов'язки, пов'язані з громадою, сприяли зародженню елементів гуманізму.

Таким чином, принципи гуманізму правомірно розглядати не як педагогічну новачку ХХ–ХХІ сторіччя, а як новий світогляд з усвідомленням величчя кожної сучасної людини. Поділяючи з цього приводу погляди відомих українських і зарубіжних учених, а також трактування ними принципу гуманізму на тлі інших наук і в контексті з предметом дослідження кожної окремої галузі знань про людину, все ж обстоюємо думку, що ідея любові до Людини є тлом – ідеєю, що сутнісно пронизує увесь пласт етнопедагогіки українського дошкілля.

Як загальнодидактичний принцип, гуманізм демонструє ставлення до дитини, як до найвищої цінності, визнання і сприяння утвердженню її права на свободу (щастя), вільний розвиток і прояви здібностей та їхній вишкіл аж до рівня таланту.

Вище означене уможливило центробіжна категорія цього принципу – любов, тобто коли дитину сприймають і оцінюють цілісно, поважаючи її гідність. Очевидно, що в етнопедагогіці таку любов не отожднюють із усепопеченням й визнанням недосконалості. Заклик до того, аби дитину «любити, як душу і трясти, як грушу» підтверджує, що батьків закликали бачити не лише позитивні якості в зростаючого малюка.

На різних етапах вікового розвитку любов до дитини наповнювалася різним змістом навіть попри те, що сам принцип був реальною основою ставлення до неї.

Виховання заради щастя дитини – так в етнопедагогіці зафіксовано загальну основу любові до неї не просто як до фізичної особи, а як до соціального, значущого індивіда, перед яким дорослі ставлять посильні та розумно сформульовані вимоги, правила, завдання. Їхній сенс у широкому розумінні цього переліку полягає в одному – в забезпеченні належного виховання під впливом відшліфованих віками засобів педагогічного супроводу.

Дотичними до вищезначеного хочемо навести міркування Я.Корчака: «Дитя вносить у життя матері чарівну пісню мовчання».

Любов до дитини у такому процесі якнайвиразніше виявляється у визнанні права кожної дитини на гідне існування. Задля цього впродовж тисячолітньої історії наші пращури відшліфовували наступну, не менш значущу категорію у річищі означеною принципу – природодоцільність (природовідповідність).

Не заперечуючи окремих підходів учених до трактування цієї категорії як самостійного принципу, хочу звернути увагу на ідею визнання права кожної дитини на властиву їй природу, як на домінуючу в доборі засобів впливу чи моделюванні процесу їхньої реалізації.

Народнопедагогічна установка спрямована на врахування вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини задля забезпечення цілісного впливу на її особистісний розвиток. Відповідно у природодоцільності віддзеркалено не лише методологію етнопедагогіки, а й її мету – відповідність і гармонійну злагодженість із природою вихованця, як частки природи, народженої в її лоні задля відтворення усєї її досконалості, і, водночас, недосконалості для завершеного пізнання.

Природодоцільністю пронизане все життя дитини, як щойно вона народиться: для хлопчика шукають сокиру, а для дівчинки – гребінку і відразу зав'язують пупа (до сокири або до днища одрубують пуп, аби кожне дитя було справне у своєму ділі: «Одрізаю пуп на вік, на сто літ»). Предмети, до яких прив'язують пупа, можуть стати для дитини важливими у майбутній праці: «берись за гребінь» (для дівчинки); «сідай на коня» (для хлопчика). Показово, що у педагогіці родинного виховання інших народів знаходимо аналогічні підходи. Для прикладу, чорногорець у колиску свого сина кладе зброю, а дочці – веретено і прялку; хлопчик у гвінейських негрів отримує лук, а дівчинка – чашечку для приготування їжі (за Є.Покровським).

Принцип гуманізму виявляється ще й в гуманному ставленні до дітей шляхом застосування найдоцільніших засобів впливу на них («Діти, як квіти: полий, то ростимуть»).

Народна педагогіка розглядає людину як частину природи, а її виховання підпорядковує загальним законам розвитку природного довкілля.

Педагогічний принцип природовідповідності вимагає будувати процес виховання з урахуванням особливостей природи. На підтвердження цього можна навести порівняння і аналогії типу – «людина-природа» чи «природа-людина», які широко побутують у народних уявленнях, наприклад: «Гни дерево, доки молоде, вчи дитя, поки мале», «На дерево дивись, як родить, а на чоловіка, як робить», «Заклопотався, як квочка коло курчат».

Вік людини нерідко порівнюють з певною порою року: дитинство – весна, молодість – літо, зрілість-осінь, старість-зима. На основі порівняння з чотирма порами року народна педагогіка буде ще одну аналогію – чотири броди. Суть цієї аналогії яскраво передав М. Стельмах у романі «Чотири броди». Вік людини, її життєвий шлях, за словами письменника, проходить чотири броди: перший брід блакитний, як досвід, – це дитинство; другий, наче сон, кохання; третій брід – брід безмірної роботи і турботи; четвертий – брід онуків і прощання: «Чотирма бродами стікають води життя і назад не повергаються».

Вік людини порівнюється й з певною порою дня: ранок – дитинство, день – молодість, вечір – старість. Так, у народних загадках запитується: «Що ранком ходить на чотирьох, удень – на двох, увечері – на трьох?» Очевидно, що йдеться про людину різного віку: ранне дитинство, коли дитина ще повзає; вік повний сил і здоров'я; старість, коли сили залишають людину і вона змушена при ходьбі користуватися ціпком.

Перший крок дитини до свободи – народження. Дитина виривається у світ. Сама! Можливості її, спочатку майже нульові, раптом зростають у мільйон разів під впливом того, що «...учитель і врач – не есть врач и учитель, а только служитель природы, единственная и истинная и врачбеницы, и учительницы», – писав великий Сковорода.

В етнічній педагогіці визнано природу як таку, що об'єктивно виконувала функції першого наставника – наймудрішого й найсуворішого. Наголошуючи на тому, що боротьба з її могутніми факторами (вода, вітер, сонця та ін.) розвивала фізичні сили, збагачувала розум і виховувала почуття, ці впливи ніхто усвідомлено не цілепокладав.

Відповідно, і процес виховання ніхто не організовував. Усвідомлення усіх достоїнств гармонійної неподільності дитини з її лоном – природою відбулося нашими пращурами значно пізніше – з оформленням соціального середовища. Важливо те, що гармонійність із природою людство віками визнає хорошим і гідним для наслідування прикладом у вихованні й самовихованні.

Прикладами любові та природовідповідності в принципі гуманізму розглядаємо їхню безумовність і беззастережність, без яких неможливо пізнати душу дитини. Ось як з цього приводу написав Олександр Довженко: «Якось однієї ночі в нашій хаті, що, як відомо, вже вросла по вікна

в землю, сталось дві події. Прокинувшись ранком на печі, де спав я в просі чи в житі, ой брешу, – в ячмені, прокинувшись, отже, в теплому душистому зерні, чую – щось твориться у хаті незвичайне, мов у казці: дід плаче, мати плаче, курка кудкудаче і пахне чимось, ніби церковним.

А надворі Пірат лютує на старців. А старці вже, чую, рипають у сінях і шарять по дверях, шукаючи клямку. Я одкриваю очі і не встигаю ще як слід прочуматись, аж мати підходить до зачіпка і простягає на піч руки з ночвами, а в ночвах, сповите в білих пелюшках, як на картині, дитя. – Ти вже прокинувся, синочку? А я тобі ляльку привела, дівчинку. Ось, бачиш, яка! Я глянув на ляльку. Вона мені зразу чомусь не сподобалась. Я її навіть трохи злякався: мордочка з кулачок і сиза, як печене яблуко. – Яка красива. Ну – лялечка! – ніжно і зворушено промовила мати. – І позіхає, глянь. Голубонько ж ти моя сизенька, квіточка... На щасливому материному лиці, що сяяло і мовби світилося від радості, я побачив сльози.»

Безумовна любов – це любов до дитини навіть тоді, коли її поведінка викликає у нас огиду. Отже йдеться про те, як виразити цю любов, як дати зрозуміти дитині, що ми віримо в її досконалість, прагнемо, аби вона стала неперевершеною у власному поступі до досконалості.

Діти – не віслоки, нав'ючені вантажем обов'язків, а особистості, у яких, як і у дорослих особистостей, обов'язки йдуть одночасно з правами. Отож до дітей, навіть найменших, слід ставитись з обачністю, обережно, поважати в них людську особистість і не порушувати їхні права – так дотично до сутності етнопедагогічного принципу писав П. Каптерев.

До певної міри ці поради ширше і повнокровніше висловив великий В. Сухомлинський: «Розпізнати, виявити, розкрити, винести, виховати в кожному учневі його неповторно – індивідуальний талант – значить підняти особистість на високий рівень розквіту людської гідності».

Ці неухильні заповіді визначного гуманіста ХХ сторіччя – дороговказ дорослим у вік прийдешній, нагадування про загублене й сплюндроване за десятиріччя бездушною практичною діяльністю, вирваною з пам'яті педагогіки власного народу.

Висновки... Отож, доходимо до **висновку**, що гармонія людини з лоном, яке її випустило у світ великих звершень – це тло етнопедагогічного принципу гуманізму, який функціонував неподільно з філософією, життя, різносторонніми знаннями про довкілля. Власне, вище означене було завжди полігоном для поступу людства на шляху до цивілізації, економічного розвитку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Dobo A. Die Verwaltung der römischen Provinzen Pannonien von Augustus bis Diokletianus. Die provinziale / Dobo A. Verwaltung. Budapest, 1968.
2. Археологія доби українського козацтва XVI-XVIII ст. / І. Винокур, О. Титова, І. Свешніков та ін. ; за ред. Д. Телігіна. – К. : ІЗМН, 1997.
3. Бабишин С. Д. Школа та освіта Давньої Русі (IX – I пол. XII ст.) / С. Д. Бабишин. – К. : Вища школа, 1973.
4. Балущок В. Юнацькі ініціації давніх слов'ян – школа сили й мужності / В. Балущок // Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. статей. – К. : ІЗМН, 1997.
5. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України / Л. Залізняк. – К., 1999.
6. Повість врем'яних літ. Літопис (за Іпатським списком). – К., 1990.

Анотація

Н.В.Лысенко

Актуальные направления совершенствования содержания профессиональной подготовки будущих педагогов ДУЗ: социальный заказ настоящего

В статье рассмотрены актуальный аспект совершенствования содержания профессиональной подготовки студентов специальности «Дошкольное образование» средствами преподавания украинской этнопедагогике. Предложены отдельные подходы к трактовке актуальных принципов воспитания детей на фоне социального заказа современного общества.

Ключевые слова: культурное наследие, магически-ритуальный опыт, воспитательные заповеди, педагогическая культура, народный педагогический опыт.

Summary

N.V.Lysenko

Actual Directions of Improving the the Content of Professional Training of the Future Pre-School Teachers: Present Social Order

The current aspect of improving of the content of students' professional training in speciality "Preschool Education" by means of teaching Ukrainian ethnopedagogy is studied in the article. Some approaches to the interpretation of actual educational of upbringing of children on the background of social order from modern society are offered.

Key words: cultural heritage, magical-ritual experience, educational commandments, teaching culturefolk pedagogical experience.

Дата надходження статті: «3» вересня 2012 р.